

М. В. ЄВСЮКОВА,

здобувач

Харківського національного університету внутрішніх справ,

директор Юридичного департаменту

Міжнародного жіночого правозахисного центру «Ла Страда-Україна»

ГРОМАДСЬКИЙ МОНІТОРИНГ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ У СПРАВАХ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НАСИЛЬСТВОМ У СІМ'І: СУТНІСТЬ ТА ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Проаналізовано сутність та основні результати громадського моніторингу судової практики у справах, пов'язаних із насильством в сім'ї, в період з 2008 по 2011 роки з метою оцінювання реальної ефективності законодавства і його здатності захистити жертв насильства та притягнути до відповідальності кривдників.

Стаття 15 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» [1] встановлює, що члени сім'ї, які вчинили насильство в сім'ї, несуть кримінальну, адміністративну чи цивільно-правову відповідальність відповідно до закону. В той же час тільки Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КупАП) [2] містить спеціальну норму – ст. 173-2, що передбачає відповідальність за вчинення насильства в сім'ї. Станом на лютий 2012 р. ані кримінальне, ані цивільне законодавство такої спеціальної відповідальності за вчинення насильства в сім'ї не містить, що не відповідає міжнародним стандартам у вказаній сфері. Однак слід зазначити, що існує практика притягнення до кримінальної та цивільно-правової відповідальності осіб, які вчинили насильство в сім'ї, на загальних засадах. Наскільки такий підхід притягнення до кримінальної та цивільно-правової відповідальності є ефективним в аспекті захисту жертв від подальших правопорушень та є значущим для правопорушника, може засвідчити громадський моніторинг судових справ, що пов'язані з насильством у сім'ї.

Питання відповідальності за вчинення насильства в сім'ї, дослідження судової практики у цій сфері, моніторингу державної політики у сфері запобігання насильству в сім'ї вивчались багатьма українськими вченими-практиками, серед яких О. М. Бандурка, А. Б. Блага, В. О. Брижик, О. В. Ковальова, О. О. Кочеміровська, К. Б. Левченко, Г. О. Христова, О. А. Шаповалові тощо. К. Б. Левченко у своїх працях розглядає питання громадсько-парламентського моніторингу, громадського контролю за органами внутрішніх справ, моніторингу виконання державних програм, зокрема з

протидії торгівлі людьми. Однак у наукових працях відсутнє розкриття сутності громадського моніторингу судової практики у справах, пов'язаних із насильством у сім'ї. Тому предметом даної статті є громадський моніторинг судової практики у справах, пов'язаних із насильством в сім'ї разом із висвітленням основних результатів такого моніторингу.

Що означає моніторинг? Моніторинг можна визначити як регулярне відстеження і спостереження заданих об'єктів, складову частину управління, яка полягає в безперервному спостереженні та аналізі діяльності досліджуваних об'єктів із відстеженням динаміки змін. Він виконує одну або більше з трьох організаційних функцій: виявляє стан критичних або таких, що перебувають у стані зміни, явищ суспільного життя, щодо яких буде розроблений курс дій на майбутнє; може допомогти встановити відносини з оточенням, забезпечуючи зворотний зв'язок, щодо попередніх успіхів і невдач певної політики або програм; може бути корисний для встановлення відповідності правилам і контрактним зобов'язанням [3, с. 4]. Інакше кажучи, моніторинг – це контроль, який здійснюється в тому числі через збір інформації і який може бути здійснений різними суб'єктами, в тому числі і громадськими організаціями та окремими громадянами.

На сьогодні законодавство України хоча чітко не закріплює функцію громадських організацій щодо здійснення моніторингу, але в той же час не забороняє таку діяльність. Закон України «Про об'єднання громадян» [4] у ст. 20 «Права зареєстрованих об'єднань громадян» визначає, що для здійснення цілей і завдань, визначених у статутних документах, зареєстровані об'єднання громадян, серед ін-

шого, користуються правом представляти і захищати свої законні інтереси та законні інтереси своїх членів (учасників) у державних та громадських органах; одержувати від органів державної влади і управління та органів місцевого самоврядування інформацію, необхідну для реалізації своїх цілей і завдань; вносити пропозиції до органів влади і управління; проводити моніторинг з питань забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків.

Право на інформації та порядок доступу до неї регулюється законами України «Про інформацію» [5] та «Про доступ до публічної інформації» [6]. Проте аналіз положень указаних законів щодо доступу громадських організацій та громадян до різного роду інформації є предметом окремого дослідження. Предметом даної статті є моніторинг інформації, що міститься у судових рішеннях та може бути отримана під час судових засідань. Тому доречно розглядати положення законів України «Про судоустрій та статус суддів» та «Про доступ до судових рішень» з метою з'ясування підстав для громадського моніторингу судової практики у справах, пов'язаних із насильством у сім'ї.

Стаття 11 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» [7] закріплює принцип гласності та відкритості судового процесу і встановлює, що розгляд справ у судах відбувається відкрито, крім випадків, установлених процесуальним законом. Учасники судового процесу та інші особи, присутні на відкритому судовому засіданні, можуть використовувати портативні аудіотехнічні засоби. Розгляд справи у закритому судовому засіданні допускається за вмотивованим рішенням суду у випадках, передбачених процесуальним законом. Таким чином, представники громадськості можуть отримати доступ до судового процесу та спостерігати за його ходом і навіть фіксувати його на аудіоносії, тільки якщо судовий процес не буде закритим.

Закон України «Про доступ до судових рішень» [8] у ст. 2 встановлює принцип відкритості судових рішень. Так, кожен має право на доступ до судових рішень у порядку, визначеному цим Законом. Дане право забезпечується офіційним оприлюдненням судових рішень на офіційному веб-порталі судової влади України в порядку, встановленому вказаним Законом. Для доступу до судових рішень судів загальної юрисдикції Державна судова адміністрація України забезпечує ведення Єдиного державного реєстру судових рішень (далі – Реєстр), що є автоматизованою системою збирання,

зберігання, захисту, обліку, пошуку та надання електронних копій судових рішень. Судові рішення, внесені до Реєстру, є відкритими для безоплатного цілодобового доступу на офіційному веб-порталі судової влади України. Судові рішення, внесені до Реєстру, можуть офіційно опубліковуватися у друкованих виданнях. Стаття 6 даного Закону встановлює, що кожен має право повністю або частково відтворювати судові рішення, що проголошені судом прилюдно, у будь-який спосіб, у тому числі через оприлюднення в друкованих виданнях, у засобах масової інформації, створення електронних баз даних судових рішень. З метою збереження конфіденційності інформації про осіб, які є учасниками процесу, ст. 7 Закону встановлюється заборона розголошення відомостей, що надають можливість ідентифікувати фізичну особу в текстах судових рішень, що відкриті для загального доступу. У 2011 р. до Закону України «Про доступ до судових рішень» були внесені зміни, серед яких положення про те, що перелік судових рішень судів загальної юрисдикції, які підлягають включенню до Реєстру, затверджується Радою суддів України за погодженням із Державною судовою адміністрацією України. На наш погляд, дане положення є таким, що обмежує право громадськості на доступ до інформації і обмежує можливість здійснення комплексного моніторингу судової практики в тій чи іншій сферах.

Отже, відповідно до законодавства України, громадський моніторинг судової практики в Україні може мати дві основні форми: моніторинг судового процесу через присутність у судових засіданнях, а також моніторинг уже винесених судових рішень. Такий підхід збігається із закордонною практикою, що існує в даній сфері.

Так, значний досвід моніторингу судової практики у справах, пов'язаних із насильством у сім'ї, існує у Сполучених Штатах Америки. Такий моніторинг здійснюється як суто громадськими організаціями, наприклад WATCH¹, так і у співпраці з органами державної влади, наприклад Мережею проти домашнього насильства Штату Невада² та Департаментом юстиції США.

¹ <http://www.watchmn.org/court-monitoring>

² <http://www.vaw.umn.edu/documents/dvcourtmonitoringreadingsmaterials/dvcourtmonitoringreadingsmaterials.pdf>

В Україні моніторинг судової практики у справах, пов'язаних із насильством у сім'ї, є достатньо новим явищем. Фактично до 2008 р. такий моніторинг не проводився. Судові рішення у справах, пов'язаних із насильством у сім'ї, були предметом досліджень окремих учених, які вивчали питання причин насильства в сім'ї та особу правопорушника. Так, наприклад, у 2002 р. у Харкові в рамках дисертаційного дослідження на тему «Сімейно-побутові конфлікти в системі детермінації умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень» [9] було здійснено вивчення особистості особи, яка вчинила насильство в сім'ї, що підпадає під ознаки злочину, і передбачено відповідне покарання за Кримінальним кодексом України саме через судові рішення. Таке дослідження проводилося за соціально-демографічними, морально-психологічними та кримінально-правовими показниками. У 2009 р. було проведено подібне адміністративно-деліктологічне дослідження особи правопорушника, що притягається до адміністративної відповідальності за ст. 173-2 КУпАП [10]. Методом аналізу документів та компаративного аналізу було досліджено 197 судових справ у м. Запоріжжя за ст. 173-2 КУпАП «Вчинення насильства в сім'ї, невиконання захисного припису або непроходження корекційної програми». Проте наведені дослідження мають поодинокий характер і їх метою не було дослідження сутності самих судових рішень, правильності застосування законодавства у справах, пов'язаних із насильством у сім'ї.

З 2008 р. громадські організації за підтримки міжнародних організацій розпочали активну діяльність у напрямі моніторингу судової практики у справах щодо насильства над жінками та дітьми.

Так, у 2008 р. Харківською обласною фундацією «Громадська Альтернатива» за підтримки Агентства США з міжнародного розвитку на території Харківської області в рамках проекту «Суд, дружній до дитини» було реалізовано громадський моніторинг судів [11]. Тематикою моніторингу стало дослідження рівня дотримання матеріальних та процесуальних прав дитини та її інтересів при розгляді цивільних справ за участю дітей. Під час такого моніторингу громадськості було здійснено близько 30 відвідувань пілотних судів та аналіз 348 судових справ. І хоча цей моніторинг безпосередньо не стосувався проблеми насильства в сім'ї, до нього увійшли цивільні справи, пов'язані із насильством у сім'ї щодо дітей. У

2009 р. у рамках проекту «Удосконалення нормативної та методичної бази національної системи моніторингу випадків насильства над дітьми та в сім'ї» Всеукраїнського громадського центру «Волонтер» за підтримки Представництва Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні було проведено громадський моніторинг судів «Розгляд справ стосовно жорстокого поводження з дітьми судами України: аналіз законодавства та практики його застосування» [12]. Предметом даного моніторингу стало насильство стосовно дітей, що вчиняється в тому числі і в сім'ї. Також у 2010 р. під егідою Європейського Союзу та Ради Європи в рамках проекту «Проект зі зміцнення та захисту жінок та дітей в Україні» було здійснено моніторинг судової практики у справах, пов'язаних із насильством щодо дітей та жінок [13].

Однак усі вказані моніторингові дослідження стосувалися переважно прав дітей і частково торкалися питань насильства в сім'ї. У 2011 р. вперше було проведено моніторинг судової практики у справах в порядку кримінального, цивільного судочинства та у справах про адміністративну відповідальність, пов'язану з насильством у сім'ї. Така робота була проведена в рамках Програми рівних можливостей та прав жінок в Україні ПРООН-ЄС, і результати такого моніторингу лягли в основу навчального посібника для суддів «Судовий розгляд справ, пов'язаних з вчиненням насильства в сім'ї в Україні: проблеми відповідності міжнародним стандартам та шляхи вдосконалення» [14]. Предметом моніторингу стали наявні в Єдиному державному реєстрі судових рішень справи, пов'язані з насильством у сім'ї, що були розглянуті судами за період з 1 січня 2009 р. по 1 квітня 2011 р. Оскільки метою моніторингу було перш за все виявлення якості, а не кількості судових рішень у справах, пов'язаних із насильством в сім'ї, було проаналізовано більше 150 судових рішень у порядку цивільного, кримінального судочинства та про притягнення до адміністративної відповідальності.

Також у 2011 р. Центром «Ла Страда-Україна» було здійснено громадський моніторинг стану виконання законодавства України щодо протидії насильству в сім'ї протягом 2001–2011 р., у рамках якого також було проаналізовано виконання ст. 15 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» [15, с. 124–148], а отже, і судову практику щодо притягнення кривдників до відповідальності.

Проаналізувавши результати вищеназваних громадських моніторингових досліджень судової практики у справах, пов'язаних із жорстоким поведінням з дітьми, насильством щодо жінок та насильством у сім'ї, можна зробити узагальнені висновки щодо особливостей притягнення осіб, які вчиняють насильство в сім'ї, до цивільно-правової, адміністративної та кримінальної відповідальності, а також виявити колізії, що існують у законодавстві України.

Аналіз судових рішень у справах щодо притягнення до адміністративної відповідальності за вчинення насильства в сім'ї дозволив дослідникам виявити низку проблем, що існують у правозастосуванні ст. 173-2 КУпАП України, а також колізії законодавства, що діє у вказаній сфері.

1. Адміністративна відповідальність за ст. 173-2 може наставати за психологічне, фізичне та економічне насильство в сім'ї. Однак поняття насильства в сім'ї, закріплене у ст. 173-2 КУпАП, не відповідає за обсягом поняттю насильства в сім'ї, що міститься в ст. 1 Закону України «Про попередження насильства в сім'ї», і є суттєво вузьким.

2. Існують приклади кваліфікації подібних протиправних дій, пов'язаних із насильством в сім'ї, за різними статтями КУпАП, зокрема за ст. 173-2 та ст. 173. Суди часто кваліфікують насильство в сім'ї як дрібне хуліганство, визнаючи об'єктом правопорушення не психологічну та фізичну недоторканність особи, а громадський порядок. Звичайно, така практика не сприяє ефективному вирішенню проблеми насильства в сім'ї і становить іще один фактор латентності насильства. Тому суди мають більш чітко встановлювати склад правопорушень та застосовувати спеціальну ст. 173-2 КУпАП, яка передбачає адміністративну відповідальність за протиправну поведінку порушника щодо членів його сім'ї.

3. Існують проблеми щодо неповного з'ясування в суді обставин справи, що впливає на винесення неузгоджених рішень. Зокрема, нерідко в рішеннях суду міститься мотивування, яке збігається з об'єктивною стороною правопорушення, передбаченого ст. 173-2 КУпАП. Також у постановках про притягнення особи до адміністративної відповідальності не завжди вказується вид насильства, за який особа притягається до відповідальності.

4. Суди частіше розглядають справи про притягнення до адміністративної відповідальності за ст. 173-2 КУпАП за відсутності правопорушників у залі суду, використовуючи положен-

ня ст. 268 КУпАП. Проте такий підхід унеможливує здійснення виховної функції суду. Розглядаючи справу про насильство в сім'ї за відсутності правопорушника, суд не має змоги виявити причини та умови, що сприяли вчиненню правопорушення, здійснити виховну та роз'яснювальну роботу з особами, які вчинили насильство у власних родинях.

5. Існує проблема неефективності застосування адміністративних стягнень, передбачених ст. 173-2 КУпАП. Так у переважній більшості застосовується стягнення у вигляді штрафу, що має низький профілактичний вплив, не впливає ефективно на виправлення особи правопорушника та призводить до ревіктимізації жертви насильства в сім'ї. Судова практика свідчить, що часто штрафи застосовуються судами автоматично, без повного з'ясування обставин справи і врахування того, яким чином така санкція вплине на особу правопорушника та жертв насильства.

Як уже зазначалося раніше, на відміну від Кодексу України про адміністративні правопорушення, в Кримінальному кодексі (далі – КК) України [16] відсутня окрема стаття, яка б встановлювала відповідальність за насильство в сім'ї. Водночас чимало статей Кримінального кодексу України передбачають склади злочинів, які можуть бути вчинені щодо особи та виступають проявами різних форм насильства в сім'ї. До такого переліку можна віднести статті 115, 116, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123, 125, 126, 127, 129, 135, 136, 146, 150, 150-1, 152, 153, 155, 154, 164, 165, 166, 167, 194, 195, 301, 303, 304, 323 Кримінального кодексу України. Здійснивши моніторинг судової практики у справах за вищеназваними статтями, що пов'язані із насильством в сім'ї, можна навести наступні висновки щодо існуючих проблем у правозастосуванні:

1. У переважній більшості випадків при розгляді справ про злочини, пов'язані з насильством в сім'ї, що належать до категорії нетяжких та середньої тяжкості злочинів (легкі тілесні ушкодження, побої та мордування, доведення до самогубства), суд звільняє обвинувачених від відбування покарання з випробуванням із застосуванням ст. 75. Отже, можна говорити про відносну «м'якість» покарань, що призначаються судами.

2. Суди дуже рідко виносять окремі ухвали з метою звернення уваги соціальних служб або органів внутрішніх справ на сім'ю, в якій було вчинено насильство в сім'ї, з метою подальшо-

го запобігання вчинення насильства в сім'ї, запобігання вчиненню більш тяжкого злочину, захисту прав жертв. Винесення окремої ухвали/постанови може допомогти сім'ї вийти із ситуації насильства, за згоди членів сім'ї соціальна служба може взяти сім'ю під соціальний супровід як таку, що опинилась у складних життєвих обставинах.

3. В судовій практиці України майже не існує прикладів покладення на засудженого, який систематично вживає алкоголь або наркотики, обов'язку згідно зі ст. 76 КК України пройти курс лікування від алкоголізму або наркоманії при звільненні від покарання з випробуванням у порядку ст. 75 КК України. Якщо особа, яка вчинила злочин, пов'язаний із насильством сім'ї, є хронічним алкоголіком або наркоманом, що підтверджується відповідними медичними документами, суд має право покласти на таку особу обов'язок пройти курс лікування від алкоголізму та наркоманії у разі застосування ст. 75 КК України.

4. Суд не розглядає детально історію насильства в сім'ї і не бере до уваги, що таке насильство могло існувати роками, а вчинений злочин є епізодом у багаторічному знуванні над родиною. Враховуючи те, що завдання кримінального судочинства включають, окрім інших, охорону прав та законних інтересів фізичних осіб, які беруть у ньому участь, судам необхідно уникати формального підходу під час розгляду справ про вчинення насильства в сім'ї, з'ясовувати ризики для життя та здоров'я потерпілих осіб.

5. Існує практика розгляду справ, пов'язаних із насильством в сім'ї, за скороченою процедурою із застосуванням ст. 299 Кримінально-процесуального кодексу України щодо визнання недоцільним дослідження доказів стосовно фактичних обставин справи. Це, звичайно, сприяє більш оперативному розгляду справи, але в такому разі суд може упустити важливі обставини справи, що надалі може призвести до порушення прав потерпілих осіб.

6. Під час розгляду справ, пов'язаних із сексуальним насильством щодо дітей, суд нерідко викликає до суду потерпілих дітей для їх допиту в залі суду, нерідко малолітні потерпілі присутні під час розгляду справи в суді, а такі справи розглядаються у відкритому судовому засіданні.

7. Ще однією особливістю розглянутих справ, пов'язаних із насильством у сім'ї щодо дорослих осіб, є масове звільнення у 2009 р. обвинувачених від відповідальності внаслідок

прийняття Верховною Радою України Закону «Про амністію», який набув чинності 26 грудня 2008 р.

Вирішення спорів, пов'язаних із насильством у сім'ї, в порядку цивільного судочинства здійснюється згідно із положеннями Сімейного, Цивільного, Цивільно-процесуального, Житлового кодексів України, Закону України «Про охорону дитинства».

Аналіз судової практики, пов'язаної з насильством у сім'ї в порядку цивільного судочинства, дає підстави зробити наступні **висновки**:

1. Суди рідко заслуховують/враховують думку дитини, як це передбачено ст. 171 Сімейного кодексу України, що призводить до порушення принципу забезпечення найкращого інтересу дитини.

2. Навіть у випадках виявлення серед мотивів розлучення фактів насильства в сім'ї суди продовжують відкладати розгляд справ про розірвання шлюбу з метою надання подружжю часу для примирення.

3. Суди рідко виносять рішення про виселення із житлового приміщення в разі вчинення насильства в сім'ї, хоча систематичне вчинення насильства в сім'ї може бути підставою виселення з житлового приміщення винної особи, як це передбачено ст. 116 Житлового кодексу України [17]. Частиною 1 ст. 116 вказаного Кодексу передбачено, що, якщо наймач, члени його сім'ї, або інші особи, які проживають разом із ним, систематично руйнують чи псують жилає приміщення, систематичним порушенням правил співжиття роблять неможливим для інших проживання з ними в одній квартирі чи одному будинку, а заходи запобігання і громадянського впливу виявились безрезультатними, виселення винних на вимогу наймодавця або інших заінтересованих осіб провадиться без надання іншого жилого приміщення. Саме до таких систематичних порушень правил співжиття належить фізичне, психологічне, економічне та сексуальне насильство стосовно членів родини.

4. Цивільні позови про відшкодування матеріальних та моральних збитків, спричинених під час вчинення насильства в сім'ї, що підпадає під ознаки злочину, пред'являються дуже рідко.

Результати моніторингу судової практики у справах, пов'язаних із насильством у сім'ї, дає підстави стверджувати, що, по-перше, загалом якість судових рішень у справах, пов'язаних із насильством у сім'ї, не є достатньо високою. На

жаль, судді дуже часто недооцінюють насильство в сім'ї, не вважаючи його грубим порушенням прав людини, що призводить до поверхового розгляду справ, накладення неефективних стягнень на правопорушників, призначення занадто м'яких покарань засудженим, і повного ігнорування стану жертви та необхідності її захисту. По-друге, саме законодавство потребує вдосконалення, оскільки на практиці не здатне ефективно забезпечити відновлення прав жертв насильства та притягнути кривдників до реальної відповідальності.

Громадський моніторинг судової практики у справах, пов'язаних із насильством у сім'ї, є важливим елементом комплексного моніторингу державної політики у сфері подолання насильства в сім'ї, оскільки дозволяє об'єктивно оцінити правозастосовчу практику, виявити проблеми у правозастосуванні та визначити

прогалини в законодавстві. Саме через призму судової практики можна оцінити реальну ефективність законодавства та його здатність на практиці захистити жертв насильства і притягнути кривдників до відповідальності. У майбутньому важливим є продовження вже існуючої практики громадського моніторингу, але не тільки через аналіз уже винесених судових рішень у справах, пов'язаних із насильством у сім'ї, а й через відвідання судових засідань у таких справах, із метою оцінки дотримання прав жертв насильства в сім'ї та впливу суду на особу правопорушника. Виявлені проблеми як на рівні правозастосування, так і на рівні закону мають бути донесені як до судової гілки влади, так і до законотворців з метою усунення існуючих колізій і проблем та поширення кращого досвіду вирішення справ, пов'язаних із насильством в сім'ї.

Список використаної літератури

1. Про попередження насильства в сім'ї [Електронний ресурс] : закон України від 15 листоп. 2001 р. № 2789-III. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2789-14>.
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.
3. Моніторинг реалізації державної програми протидії торгівлі людьми на період до 2010 р. : зб. інформ.-метод. матеріалів / уклад. К. Б. Левченко. – К. : Україна, 2008. – 104 с.
4. Про об'єднання громадян [Електронний ресурс] : закон України від 16 черв. 1992. Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2460-12>.
5. Про інформацію [Електронний ресурс] : закон України від 2 жовт. 1992 р. № 2657-XII. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>.
6. Про доступ до публічної інформації [Електронний ресурс] : закон України від 13 січ. 2011 р. № 2939-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17>.
7. Про судоустрій та статус суддів» [Електронний ресурс] : закон України від 7 лип. 2010 р. № 2453-VI. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2453-17>.
8. Про доступ до судових рішень [Електронний ресурс] : закон України від 22 груд. 2005 р. № 3262-IV. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3262-15>.
9. Головін Б. М. Сімейно-побутові конфлікти в системі детермінації умисних вбивств і тяжких тілесних ушкоджень : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / Головін Богдан Миколайович. – Х., 2003. – 20 с.
10. Омелянчик С. В. Адміністративно-деліктологічна характеристика особи правопорушника, що посягає на громадський порядок і громадську безпеку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 «Адміністративне право та процес; фінансове право; інформаційне право» / Омелянчик Сергій Володимирович. – Ірпінь, 2010. – 18 с.
11. Ясеновська М. Врахування судами думки та інтересів дитини при розгляді справ, що виникають з сімейних правовідносин. Результати громадського моніторингу судів / М. Ясеновська, Г. Христова, Ю. Сова. – Х. : Права людини, 2009. – 111 с.
12. Розгляд справ стосовно жорстокого поводження з дітьми судами України: аналіз законодавства та практика його застосування / Охтирська Н. М., Кочеміровська О. О., Христова Г. О. та ін. – К. : К.І.С., 2010. – 124 с.
13. Моніторинг судової практики України у справах, пов'язаних з насильством щодо дітей та жінок / за заг. ред. Христової Г. О. – К. : Тютюкін, 2011. – 108 с.
14. Судовий розгляд справ, пов'язаних з вчиненням насильства в сім'ї в Україні: проблеми відповідності міжнародним стандартам та шляхи вдосконалення : наук.-практ. посіб. для суддів / Євсюкова М. В., Христова Г. О., Шаповалова О. А. та ін. ; за заг. ред. Шаповалової О. А., Павлиш С. О. – К. : ВАІТЕ, 2011. – 199 с.
15. Моніторинг стану виконання законодавства України щодо протидії насильству в сім'ї. 2001–2011 роки / кол. авт.: О. М. Бандурка, О. Ф. Бондаренко, В. О. Брижик, М. В. Євсюкова та ін. ; заг. ред. О. М. Бандурки, К. Б. Шевченко ; вступ. слово О. О. Зарубінського. – Х. : Права людини, 2011. – 240 с.

16. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.

17. Житловий кодекс Української РСР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5464-10>.

Надійшла до редколегії 07.03.2012

ЕВСЮКОВА М. В. ОБЩЕСТВЕННЫЙ МОНИТОРИНГ СУДЕБНОЙ ПРАКТИКИ ПО ДЕЛАМ, СВЯЗАННЫМ С НАСИЛИЕМ В СЕМЬЕ: СУЩНОСТЬ И ОСНОВНЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ

Проанализированы сущность и основные результаты общественного мониторинга судебной практики по делам, связанным с насилием в семье в период с 2008 по 2011 годы с целью оценки реальной эффективности законодательства и его способности защитить жертв насилия в семье и привлечь к ответственности насильников.

JEVSIUKOVA M. PUBLIC MONITORING OF JUDICIAL PRACTICE IN THE CASES ON VIOLENCE IN THE FAMILY: ESSENCE AND MAIN RESULTS

The sense and main results of the public monitoring of the court practice in cases of domestic violence for period 2008–2011 with the aim to evaluate the real effectiveness of the legislation and its capability to protect victims of domestic violence and punish abusers are analyzed.